

КРИМІНОЛОГІЯ (від лат. *crimen* — злочин і ...логія) — наука про **злочинність**, її причини, заходи запобігання, а також особистість злочинця. Термін «К.» запровадив 1879 антрополог П. Топінар, 1885 опубл. однойм. кн. криміналіста Р. Гарофало. Однак уявлення про злочинну поведінку та боротьбу з нею присутні і в більш ранніх джерелах, зокрема у монографії правознавця Ч. Беккарія «*Dei delitti e delle pene*» («Про злочини та покарання», 1764) сформульовано основи науки про злочинність.

Залежно від характеру причин злочинності виокремлюють декілька концептуал. підходів у К. Згідно з містич. підходом, причиною злочинності є «нечиста сила», яка вселяється в людину й перетворює її на злочинця. Цей підхід особливо виразно проявився за доби середньовіччя у формі інквізиції. Її теоретики — ченці Я. Шпренгер і Г. Інститоріс — опублікували 1486 настанови щодо боротьби зі злочинністю під назвою «*Malleus Maleficarum*» («Молот відьом»), де описано ознаки диявольства у поведінці людей, ретельно розроблено різні аспекти інквізиц. процесу (включаючи тортури, підступні обіцянки свободи з метою виявлення спільників тощо), а також міри покарання, спрямов. на вигнання із злочинця «нечистої сили». За класич. підходу, сформульов. Ч. Беккарія на протигагу містич. під впливом ідей Просвітництва, причиною злочинності вважають не «нечисту силу», яка вселяється у злочинця, а самодостатню «злу волю» самого злочинця.

Тому протидія злочинності зводиться до застосування кари, яка має на меті вплинути на волю людей таким чином, щоб вони не вчиняли злочинів. Біол. підхід запропонував кримінолог Ч. Ломброзо, який вважав причиною злочинності не волю злочинця, а біол. (антропол.) чинники. Відповідно до цього протидія злочинності передбачає нейтралізацію тих чи ін. біол. (антропол.) чинників злочинності. При цьому суд, що встановлює вину особи у вчиненні злочину і призначає їй покарання, втрачає своє значення, а його роль має виконувати антропол. експертиза.

Критики Ч. Ломброзо, зокрема автор кн. «*Socialismo e criminalità*» («Кримінальна соціологія», 1881) Е. Феррі, розробили соціол. підхід, згідно з яким протидія злочинності полягає у впливі на соціол. чинники, які начебто здатні визначити поведінку людей поза їхньою волею, незалежно від її стану. Культурол. підхід, інтегруючи класич., біол. і соціол. підходи, причиною злочинності визначає фактори, що мають властивість зумовлювати виникнення у людини криміноген. сваволі — стану неузгодженості волі людини із природ. законами соц. життя. Злочином є вияв сваволі людини, що порушує природні закони соц. життя, відображені у кримінал.

законодавстві; антиподом сваволі — соц. культура людини (міра пристосованості її волі до природ. законів соц. життя).

З огляду на це, протидія злочинності вимагає формування у людей соц. культури, що забезпечує імунітет проти виникнення у них криміноген. сваволі. До чинників, які мають культуризуючі, а отже й антикриміногенні, властивості, належать ринк. економіка, що пристосовує волю людей до природ. законів соц. життя, а також натураліст. просвітництво і релігія. В Україні за рад. часів гол. причиною злочинності називали соціол. фактори, зумовлені поперед. капіталіст. способом життя, які з часом відітруть в умовах комунізму; після проголошення незалежності 1991 набув розвитку культурол. підхід. Методика кримінол. дослідж. — система конкрет. способів, прийомів, засобів збору, оброблення, аналізу й оцінювання інформації про злочинність, її причини, умови, особу злочинця, заходи запобігання злочинам.

У К. найчастіше використовують статист. методи, за допомогою яких вивчають кількісно-якісні показники злочинності та правопорушників; метод анкетування, що дозволяє отримувати дані за показниками, не відображеними у статист. матеріалах, і проводити їхню неодноразову перевірку (осн. недолік цього методу — суб'єктивність інформації); метод інтерв'ю, який дозволяє за певних умов отримувати необхідну інформацію швидше і повніше (застосовують для поглибленого вивчення особи злочинця, потерпілих і громад. думки); метод тестування — стандартизов. вимірювання індивід. відмінностей для вивчення особи злочинця, мотивації злочин. поведінки, емоц., вольових, інтелектуал. та ін. особливостей злочинців і потерпілих, їхніх установок, орієнтації, характеру та змісту відносин з ін. людьми, відносин до самого себе тощо.

Також застосовують соціометрію, яка дає змогу простежити кримінол. особливості взаємин у групі, дати їм оцінку, виявити характер психол. взаємовідносин, наявність конфлікт. ситуацій, угруповань, лідерства (корисна під час вивчення ефективності заходів кримінал. покарання — позбавлення волі, виправні роботи, обмеження волі та ін.), докум. метод (аналіз офіц. і неофіц. інформації), методи спостереження (процес візуал. сприйняття обстановки, що має кримінол. значення), експерт. оцінки, експерименту тощо.

Рекомендована література

1. Кримінологія: Навч. посіб. К., 2009.

В. В. Василевич

Бібліографічний опис:

Кримінологія / В. В. Василевич // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-1049>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).